

Les llengües a l'escola

Joana Lladó

M'han dit d'escriure dues pàgines per a aquest número de Pissarra sobre un tema tan complex com és la planificació i el tractament de les llengües en el centre. Si parlar del tracte que donarem a una llengua és complex, parlar-ne en dues pàgines és, a més, aventurat. I si a més a més en parlem en abstracte sense gairebé comentar nivells, ni tipus d'alumnat, ni la pluralitat de centres, ni la diversitat de contextos on es desenvolupa aquest ensenyament-, per molt que sospesem les paraules és un escrit predestinat a ser poc més que un recull d'algunes generalitats i evidències.

Algunes consideracions

L'elaboració del projecte lingüístic suposa una reflexió i una presa de decisions fonamentals respecte al tracte que han de rebre el català i les altres llengües curriculars en tots els centres educatius. Això vol dir definir en quina proporció i a partir de quin moment han de ser presents en els diferents àmbits de la vida escolar.

L'ensenyament, a la Comunitat Autònoma de les Illes Balears, no pot defugir el marc legal vigent que, cal repetir-ho, és prou explícit: al final del període de l'escolaritat obligatòria s'ha de poder utilitzar normalment i correctament el català i el castellà.

Aquest punt, fixat per la Llei de Normalització Lingüística, s'ha d'aplicar en un context on el català es troba en una situació clarament desafavorida per la reduïda presència que té en la vida social d'alguns sectors de població, en els mitjans de comunicació i en una part considerable dels centres de primària i de secundària. I pel fet que molts de ciutadans de les Illes no l'han adoptat encara com a llengua de comunicació. Aquesta deficiència s'ha de com-

pensar amb una major presència de la llengua catalana en els centres escolars que faci possible assolir el domini de les dues llengües.

Les llengües i el projecte curricular

Cada centre ha de concretar i desenvolupar, en el marc de la LOGSE, el seu propi currículum. I entre altres punts ha de concretar el tractament que es donarà a cada una de les dues llengües oficials.

El tractament que s'ha de fer de les llengües en el PCC no afecta únicament l'aprenentatge dels fets lingüístics, sinó com es fa l'alumne emissor i receptor competent, com aprèn l'alumnat a les altres àrees del currículum i com el prepara, tot aquest aprenentatge, per al món social i professional posterior. Així, en prendre decisions que afecten l'aprenentatge i l'ús de les llengües no es pot oblidar que el fet de no poder parlar català pot produir una marginació subtil sobretot en col·lectius més poc afavorits i, en altres, els pot suposar dificultats per accedir a estudis superiors en moltes universitats de l'entorn, l'accés a càrrecs públics, etc.

La diversitat de situacions que es troben en el context educatiu de les Illes no permeten massa generalitzacions. El projecte curricular però, sigui com sigui, haurà de concretar les actuacions pedagògiques que, d'acord amb el projecte educatiu i el projecte lingüístic, desenvolupen el currículum fixat: la metodologia d'ensenyament de llengües, en quina llengua s'ensenyaran les diferents matèries, en quin moment s'introdueix cada llengua, la interdisciplinarietat de l'àrea de llengua, etc.

Qualsevol exposició haurà de tenir en compte que hi ha:

A. Centres:

– Que es troben en un moment del procés de normalització molt avançat o que fan un ús ple-

nament normal de la llengua catalana

– Que segueixen un procés de normalització que evoluciona d'acord al que han previst i que tenen una planificació concretada i consensuada

– Que just acaben de començar a fer qualque assignatura en català o que encara no en fan cap.

I, en definitiva, tot un ventall de possibilitats: en quin moment s'introdueix la segona i la tercera llengua, llengua en què s'inicia la lectura i l'escriptura, estatus de les diferents llengües en el centre...

B. Alumnat

L'heterogeneïtat que existeix freqüentment en els grups d'alumnes en quant al domini de la llengua catalana i pensant en aquells grups, nombrosos, on la major part no arriben a parlar el català, hem de dir que cal tenir per objectiu assolir el domini oral en els primers anys de l'escolarització o bé, sinó, durant el temps que calgui ensenyar la llengua catalana tenint en compte, si és el cas, el fet de ser no-catalanoparlants.

Així, per a uns alumnes el centre escolar és el lloc on s'inicien en el coneixement i ús de la llengua catalana fins a assolir-ne el domini que els permeti utilitzar-la dins i fora de l'escola.

Uns altres alumnes hi consoliden l'aprenentatge lingüístic adquirit a l'àmbit familiar -fonamental per concretar la particular concepció del món i per a posteriors aprenentatges- que permet una competència apta per a nivells informals o poc formals. Aprenen a utilitzar la llengua en usos més formals i l'usen per fer altres aprenentatges.

Uns i altres, en definitiva, acabaran l'escolaritat obligatòria amb la capacitat lingüística adequada per fer un ús normalitzat de la llengua.

Cal que el centre faciliti la integració dels alumnes que s'incorporen tardanament a un centre o al sistema educatiu de la nostra comunitat i que en planifiqui les estratègies adients.

C. Professorat

La motivació i els interessos, el grau d'implicació i la participació del professorat en tots els projectes són sempre fonamentals. En parlar d'assolir la presència normalitzada del català són segurament l'element clau.

El professorat ha de ser conscient de la influència que exerceix en l'alumnat com a model lingüístic. No pot defugir, tampoc, la responsabilitat de crear en els alumnes uns deter-

minats hàbits d'ús de la llengua que poden contribuir de forma significativa a evitar situacions diglòssiques. Això vol dir a no adquirir el costum d'utilitzar el català o el castellà per a funcions diferenciades.

Cal preveure i considerar quins canvis organitzatius i d'adscripció del personal docent implica el projecte del centre, així com quines són les necessitats reals de formació i les implicacions metodològiques que se'n deriven.

S'ha de potenciar la funció de les Comissions de Coordinació Pedagògica perquè assumeixin un autènic protagonisme en la planificació lingüística. Cal facilitar la seva coordinació en la programació conjunta de les respectives tasques docents, a fi d'utilitzar plantejament didàctics similars i de distribuir els continguts dels cursos de forma coherent amb el procés d'aprenentatge dels alumnes i amb el projecte educatiu del centre.

El tractament de les llengües en el Projecte lingüístic de centre

1. L'opció lingüística.

L'escola ha d'assumir el paper que li pertoca com a centre de formació i com a referent cultural per tal de proporcionar a l'alumnat el marc adequat perquè se supleixi l'ús minvat del català de l'àmbit social, cultural i familiar per a gran part de l'alumnat de les Illes. Ha de garantir, alhora, que assolixi el ple domini de les dues llengües oficials.

El projecte lingüístic ha de planificar perquè el centre escolar sigui el marc idoni on es possibiliti l'ús del català com a llengua vehicular de l'aprenentatge i de la comunicació. És a dir, que esdevengui habitual en les relacions entre l'alumnat i el professorat, que sigui el mitjà habitual per realitzar els altres aprenentatges i que aquest mateix ús comunicatiu i instrumental de la llengua a l'àmbit escolar permeti assolir el domini de les capacitats lingüístiques necessari per fer-ne, de la llengua catalana, un ús espontani en situacions no escolars.

Caldrà considerar el context lingüístic, social i cultural de l'alumnat, i, a partir d'aquesta anàlisi, fer més incidència en aquella llengua o aspectes concrets menys presents en el context de l'alumne. És per tot això que, a menor presència de la llengua catalana, pròpia d'aquesta comunitat, en el context familiar i social d'un determinat l'alumnat el tractament escolar de les llengües ha de preveure suplir aquesta min-

vada presència del català i ha d'augmentar-ne el seu ús.

D'acord amb la normativa vigent els responsables de cada centre han de decidir quantes i quines assignatures es faran en una o una altra llengua. En tot cas, però, aquesta decisió no pot contradir ni eludir l'objectiu bàsic que fa referència al domini de les dues llengües.

Si el català és la llengua de l'escola, s'ha de preveure en quin moment i com s'introduirà el castellà amb l'objectiu assolir el domini de la llengua castellana adequat per ser utilitzat en contextos diversos. Si l'ensenyament es fa bàsicament en llengua castellana, atesa l'actual situació regressiva o en tot cas diglòssica, en cap cas l'alumne adquirirà el domini de català oral i escrit necessari per utilitzar-lo en les variades situacions que se li puguin plantejar. Qui ho dubti, que recorri als resultats.

Cal fer esment especial a la importància i transcendència del tractament adequat de la llengua catalana en l'educació infantil, etapa decisiva -i que en moltes ocasions es desaprofita- per aconseguir que es desenvolupin les habilitats lingüístiques per poder usar-la amb normalitat.

2. Criteris didàctics que cal tenir presents en l'ensenyament de llengües

La LOGSE, al seu primer nivell de concreció curricular, globalment incideix de forma fonamental en el desenvolupament dels procediments i de les actituds (perquè la llengua bàsicament s'aprèn si es vol utilitzar i si realment s'utilitza) i prioritza l'ús oral de la llengua.

Els continguts -aquesta denominació no és sinònima del que a les darreres dècades s'ha designat amb el mateix nom de continguts- d'aprenentatge són el conjunt d'aprenentatges que ha de realitzar l'alumnat: Continguts conceptuals («coses» que cal saber), procedimentals («coses» que s'han de saber fer) i actitudinals (referits a maneres de ser, de concebre o d'interpretar el món...).

Els procediments constitueixen l'eix del treball de llengües: llegir, escriure, entendre i parlar seran les capacitats que possibilitaran els altres aprenentatges lingüístics i els aprenentatges de les altres àrees.

Els procediments constitueixen l'eix del treball de llengües: llegir, escriure, entendre i parlar seran les capacitats que possibilitaran els altres aprenentatges lingüístics i els aprenentatges de les altres àrees.

A primària, l'objectiu fonamental del treball de llengües ha de ser l'adquisició d'un instrument útil per comunicar-se i per realitzar altres aprenentatges. La llengua oral, l'aprenentatge de la qual no només s'adquireix espontàniament, ha de ser un element primordial en la planificació de l'ensenyament, perquè és el que possibilita fer un ús comunicatiu de la llengua i perquè facilita l'accés a la llengua escrita.

Antònia Calafat

Les activitats que tenen per objectiu desenvolupar la llengua oral i escrita, com a emissors i com a receptors, serviran alhora per introduir progressivament els continguts sistèmatics de la llengua: fonètica, ortografia, morfologia, sintaxi i lèxic.

Reconèixer un verb transitiu o conèixer bé el lèxic d'un tema de naturals no és suficient per saber escriure, i molt menys per poder parlar una llengua. Cal repetir la pràctica de les diferents estratègies, referides a situacions diferents, perquè l'alumnat les pugui «interioritzar» i reproduir en altres contextos. Si un alumne no és capaç d'expressar-se oralment o per escrit, plantejades a l'aula situacions versemblants, difícilment farà ús espontani de la llengua en situacions reals fora de l'escola.

El professorat pot integrar les noves aportacions de la didàctica a la realitat de la seva aula i experimentar noves pràctiques. I cada vegada menys professors es plantegen la gramàtica com a finalitat, sinó com a mitjà, que saben que l'explicació de les regles i la repetició d'exercicis tancats són insuficients per preparar l'alumne per poder usar la llengua i per assolir el domini de les habilitats receptives i productives amb què usará i ampliarà els coneixements de la llengua.

3. La llengua catalana

L'aprenentatge de la llengua catalana que s'assoleix des de l'«assignatura» no permet arribar als objectius fixats referents a poder usar aquesta llengua amb plena normalitat. Aquesta qüestió, comentada a altres paràgrafs, s'agreuja encara quan els plantejaments metodològics que s'utilitzen són els mateixos de fa molts anys, quan no es tenia per objectiu desenvolupar les habilitats lingüístiques, sinó possibilitar uns coneixements determinats del sistema lingüístic. En alguns casos, l'objectiu del professorat ha canviat, però la metodologia d'ensenyament-aprenentatge és la mateixa.

Prou n'hi hauria llegint i seguint les orientacions de les anomenades «Capses vermelles», referides a l'ensenyament de llengües, per acostar-se més al que l'alumne, en definitiva, ha de saber fer. En acabar l'escolarització, després de tantes hores de classes de llengua catalana, resulta sorprenent que encara tants d'alumnes no puguin escriure i sobretot parlar en català.

4. El català i el castellà

Si es defineix el català com la llengua de

comunicació i d'aprenentatge, aquesta serà la llengua que servirà de referència per a l'estructuració de les altres llengües curriculars.

És imprescindible una bona coordinació en la distribució dels continguts i estructures lingüístiques comuns, distribució que haurà de ser progressiva i consensuada per tot el grup de professors del cicle i de l'etapa. Cal planificar conjuntament per evitar repeticions innecessàries, per seqüenciar d'una forma lògica els continguts i per aconseguir un major rendiment. S'ha de decidir quin tractament s'ha de donar als continguts comuns, a les estructures lingüístiques comunes i decidir des de quina llengua s'introdueixen. Finalment caldrà planificar el treball dels continguts específics de cada llengua.

Cal que els aspectes que comentàvem en parlar de la metodologia de l'ensenyament-aprenentatge de llengües a l'apartat anterior es considerin de forma conjunta entre tot el professorat de llengües a fi que es puguin establir criteris unificats i coherents «horitzontalment» i «verticalment».

Si realment es vol que tot l'alumnat assoleixi el domini suficient de la llengua catalana per fer-ne un ús normal que, no aconsegueix només amb l'assignatura de llengua, caldrà utilitzar-la com a llengua vehicular per a l'ensenyament-aprenentatge de les altres.

5. Les llengües estrangeres

L'aprenentatge d'una llengua estrangera té per objectiu l'adquisició de la competència comunicativa que permeti als aprenents comunicar-se en aquesta llengua.

La introducció progressiva de la llengua estrangera, sobretot a l'educació primària, ha d'incidir especialment en les destreses d'entendre i parlar, alhora que desenvolupar l'actitud de voler aprendre a comunicar-se en aquesta llengua. A aquest aprenentatge es vincularà el coneixement de l'àmbit cultural i l'estudi del sistema lingüístic.

Cal aprofitar la gran capacitat dels infants per interpretar missatges i per reproduir els sons

i l'entonació de la llengua que aprenen. Per això mateix serà molt important que el professorat de llengua estrangera dels nivells més baixos tenguí, sobretot a nivell oral, bona competència lingüística.

Els centres concretaran al projecte lingüístic quina o quines llengües s'inclouran en el currículum i en quin moment han previst introduir l'aprenentatge d'aquesta o aquestes llengües. Per concretar-ho hauran de considerar quin domini tenen els alumnes de la llengua catalana i castellana. Si el centre ha optat per seguir un programa que permeti que des de molt prest l'alumnat pugui usar bé les dues llengües oficials, més aviat es podrà iniciar l'ensenyament de la tercera i/o quarta llengua.

6. La llengua i les àrees del currículum

Si fins ara s'ha plantejat des de diverses perspectives quina planificació es farà per integrar i connectar les diferents llengües -consecutivament i simultàniament-, cal ara esmentar la necessària implicació de tot el professorat en projectes que tenen a veure ineludiblement en tot el procés d'aprenentatge. I és que el domini dels procediments lingüístics no depèn únicament del que es pot fer a l'àrea de llengua, sinó que se n'ha de planificar el progrés en les activitats de totes les àrees.

L'estreta i indiscutible relació entre el domini de les capacitats productives i receptives i tots el processos cognitius que tenen lloc durant l'aprenentatge ens duu a reafirmar la transcendència que té en l'alumnat el fet de treballar la llengua d'una manera o d'una altra. I, per altra part, si realment es vol que tot l'alumnat assoleixi el domini suficient de la llengua catalana per fer-ne un ús normal que, com comentàvem abans, no aconsegueix només amb l'assignatura de llengua, caldrà utilitzar-la com a llengua vehicular per a l'ensenyament-aprenentatge de les altres àrees. Només així assolirà, la llengua catalana, l'estatus que li correspon com a llengua pròpia de la Comunitat.

Dos mots, encara.

Autonomia i participació —dos principis claus en el marc de la LOGSE— són fonamentals per a cada centre educatiu i per a cada una de les persones que justament ens dediquem a la tasca d'ensenyar. Això sí, però, amb un sentit estricte de professionalitat i de compromís amb l'alumnat —com a col·lectiu i individualment—, amb el projecte del centre i amb la cultura. □

Bibliografia

ANTÚNEZ, S. et alt. *Del projecte educatiu a la programació d'aula*. Barcelona: Graó, 1994.

ARENY, M.D. «Instruments (estratègies) per a l'elaboració del projecte lingüístic de centre» a *Perspectiva Escolar*, núm. 191, pàgs. 43-49.

CASSANY, D.; LUNA, M. i SANS, G. *Ensenyar llengua*. Barcelona: Graó, 1993.

DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA. *El tractament de les llengües a l'Educació Primària*. Barcelona: Departament d'Ensenyament de la Generalitat, 1992.

DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA. *El tractament de les llengües a l'Educació Secundària Obligatoria*. Barcelona: Departament d'Ensenyament de la Generalitat, 1995.

MINISTERI D'EDUCACIÓ I CIÈNCIA. *Educació primària (Capses vermelles) Llengua catalana i literatura*. Madrid: MEC, 1992.

MINISTERI D'EDUCACIÓ I CIÈNCIA. *Educació secundària (Capses vermelles) Llengua catalana i literatura*. Madrid: MEC, 1992.

RUL, J. *El projecte de gestió del centre educatiu*. Barcelona: Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, 1990.

SBERT, M. (Coord.) *Guia per a l'elaboració del projecte lingüístic de centre*. Palma: Conselleria de Cultura, Educació i Esports del Govern Balear, 1995.

SERRA, J.M. «Alguns elements per a la reflexió sobre l'elaboració del projecte lingüístic de Centre» a *Actes del Simposi de professorat d'Educació infantil i primària d'ensenyament en valencià*. València: 1994.

VILA, I. *Reflexions sobre l'educació bilingüe: llengua de la llar i llengua d'instrucció*. Barcelona: Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, 1989.

GUIA PER A L'ELABORACIÓ DEL PROJECTE LINGÜÍSTIC DE CENTRE

Mª Magdalena Gelabert

Durant el mes d'abril d'enguany ha vist la llum la *Guia per a l'elaboració del Projecte lingüístic de centre*. Aquesta publicació ha estat molt gratificant per a les persones que fa anys que treballam aquests temes i sobretot per a aquelles altres que tenen en perspectiva, a curt termini, l'elaboració del Projecte Lingüístic dels seus centres. Hem de remarcar l'oportunitat d'aquesta proposta que arriba en el moment en què es fa prescriptiva l'elaboració dels Projectes lingüístics de centre.

Aquesta guia es presenta estructurada en tres parts bàsiques que són respectivament:

- El Projecte lingüístic de centre. Marc organitzatiu.
- Proposta d'actuació. Introducció.
- Annex.

Van seguides d'una referència al marc legal i d'una bibliografia bàsica sobre el tema.

La primera part, anomenada «El Projecte lingüístic de centre. Marc organitzatiu», ens parla del marc teòric que envolta el Projecte lingüístic: quines són les seves funcions, què s'entén per Projecte lingüístic, què suposa un Projecte lingüístic per a la vida dels centres educatius i quins són els elements que ha d'incloure.

A la segona part, «Proposta d'actuació», s'expliquen les passes a seguir per iniciar un Projecte Lingüístic de centre amb el suport d'uns esquemes i uns quadres exemplificatius molt clars.

La tercera afegeix un conjunt de fitxes complementàries per fer la planificació lingüística.

Aquest material ha estat elaborat per persones que, des de fa anys, treballen a consciència sobre aquests temes (Miquel Sbert, Joana Lladó, Felip Munar i Miquel Vives) la qual cosa en garanteix la qualitat i l'adequació. L'ha publicat la Conselleria de Cultura, Educació i Esports del Govern Balear i es va enviant de manera gratuïta als centres educatius illencs.

Per a mi, la millor qualitat de la *Guia per a l'elaboració del Projecte lingüístic de centre* és que no es limita a fer un plantejament teòric sobre el tema sinó que té com a objectiu fonamental servir d'eina per tal que els centres educatius en puguin agafar els patrons i aplicar-los a la realitat del seu centre, com diu el seu nom: pretén ésser una guia, un mitjà, per ajudar a l'elaboració dels Projectes Lingüístics de centre, sobretot en l'apartat de la Normalització lingüística dels mateixos.

